

Билозёров Е. В. Украинское национальное государство: реальность или иллюзия?

В статье исследованы общетеоретические и практические вопросы национального государства, а также сформулировано определение Украинского национального государства, охарактеризованы основные признаки.

Ключевые слова: государство, государственность, нация, Украинская нация, Украинское национальное государство.

Bilozorov Y. V. Ukrainian national state: reality or illusion?

The article explored the practical issues of general and national state, and the definition formulated Ukrainian national state, characterized by its main features.

Key words: state, statehood, nation, Ukrainian nation, Ukrainian national state.

Маньгора Т. В.

**Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

БІБЛІОГРАФІЯ ПРАЦЬ АНДРІЯ ІВАНОВИЧА ЯКОВЛІВА

Стаття присвячена бібліографії праць відомого українського громадського і політичного діяча, вченого-правознавця, історика українського права Андрія Яковліва. Подана класифікація наукової спадщини вченого за різними критеріями.

Ключові слова: А. Яковлев, юрист, історик права, бібліографія, наукова спадщина.

Постановка проблеми. Українське право, як частина української історії, має багатовікові традиції. Проголошення незалежності України сприяло дослідженню громадської та наукової діяльності українських правників, які проживали за межами України. Одним з них є Андрій Іванович Яковлів – відомий український громадський і політичний діяч, учений-правознавець, історик українського права, член Центральної і Малої Рад, директор канцелярії Центральної Ради, автор численних праць з історії держави і права України, звичаєвого, конституційного, цивільного, торгового, морського, річкового, цивільно-процесуального права.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженню його діяльності присвячено праці В. Горака [2], С. Кривенка [3], В. Ластовського [5], Н. Стецюк [9], Я. Попенка [8], В. Ульяновського, П. Усенка [11]. Бібліографічні довідки [6; 11] та публікації В. Горака [2], М. Петріва [7] вміщують бібліографію праць А. Яковліва, але їхній перелік не повний.

В. Горак у своїх статті дає загальну характеристику наукової спадщини А. Яковліва і розділяє її на 3 великі групи:

а) монографічні дослідження, переважна більшість яких присвячена досить значним історико-правовим явищам з історії України;

б) численні статті і нариси, присвячені більш вузьким аспектам історії держави і права, які у більшості випадків суттєво доповнюють зміст наукових монографій дослідника;

в) різні курси лекцій з правових та історико-правових питань, розроблені під час педагогічної діяльності А. І. Яковліва в різних учбових установах [2, 292].

М. Петрів класифікує бібліографію праць А. Яковліва за галузями права до яких вони відносилися [7].

Актуальність статті зумовлена, насамперед, безперечно великим громадським і науковим значенням А. Яковліва в українській правовій науці в першій половині ХХ століття, відсутністю в історіографії спеціального комплексного дослідження бібліографії праць.

Мета статті: систематизувати бібліографію праць А. Яковліва, ввести в науковий обіг нові джерела.

Для реалізації мети дослідження необхідно вирішити такі завдання:

- дати загальну характеристику наукової спадщини А. Яковліва;
- проаналізувати дослідження і публікації з даної проблеми;
- класифікувати праці вченого за хронологією, тематикою, галузями права.

Виклад основного матеріалу. Наукова спадщина А. Яковліва складає понад 60 творів, які відрізняються один від одного за багатьма параметрами.

Праці були написані в різні історичні періоди, тому відповідали тогочасним епохам, світогляду А. Яковліва. Творчий шлях А. Яковліва можна умовно розділити на два періоди:

1) російський, коли А. Яковлів жив і працював в Російській імперії (1902-1917 рр.). В цей період була написана перша друкована праця А. Яковліва з археології “Плоские могилы на р. Чир в Донецкой области и археологические находки при постройке железных дорог”, яка була опублікована в працях Харківського археологічного з’їзду у 1902 році. Праці А. Яковліва цього періоду носили краєзнавчий характер.

2) емігрантський, коли А. Яковлів емігрував в 1923 році до Чехословаччини, у 1945 році виїхав до Західної Німеччини, згодом до Бельгії, а потім у 1952 році до США, де помер 14 травня 1955 року в Нью-Йорку. У Празі викладав в Українському Вільному Університеті (УВУ), займаючи посади доцента, професора та завідуючого кафедри (з 1935 року). Двічі обирався ректором УВУ. Одночасно був професором Української господарської академії в Подебрадах, а в 1939 році – обраний директором Українського наукового інституту у Варшаві. В США було обрано дійсним членом юридичної секції Української Вільної Академії Наук. Праці емігрантського періоду мали історико-правовий зміст.

Наукову спадщину А. Яковліва можна класифікувати за тематикою творів: 1) історичне краєзнавство; 2) уявлення вченого про українське звичаєве право; 3) про вплив іноземного права на українське право; 4) погляди вченого на події пов’язанні з суспільно-політичними подіями в Україні в XVII-XVIII століттях; 5) праці в яких відображені ідеї стосовно розвитку держави і права України в ХХ столітті; 6) монографії, підручники, курси лекцій з різних галузей права; 7) публікації з різних тем.

Частина робіт А. Яковліва була присвячена Черкащині. Ще при закінченні юридичного факультету Дерпського університету у 1902 р. Андрій Яковлів написав дипломну роботу під назвою Черкаський повіт у XV-XVI ст., а потім видав три статті “Бунт черкасцев и каневцев в 1536 году. Эпизод из жизни украинских городов в XVI веке” (опублікована в журналі “Україна” в 1907 році), “З історії реєстрації українських козаків в першій половині XVI століття” (“Україна”, 1907), “Намісники, державці і старости замку черкаського в XV-XVI ст.” (“Україна”, 1907) [5, 4]. Ці праці а також стаття “Предместья Киева: Куреневка, Преорка, Сырец” (“Известия Киевской городской думы”, 1916) та деякі інші на думку В. Горака були написані в цілому у жанрі історичного краєзнавства, але у деяких з них вже стає помітним історико-правовий підхід [2, 294].

Н. Стецюк вважає, що другу, не менш важливу групу наукових досліджень вченого становлять праці, присвячені вивченню українського звичаєвого права, його джерел та особливостей. Ядро цієї групи насамперед складають такі його праці, як “Українське звичаєве процесуальне право” (Прага, 1931), “Про копні суди на Україні” (Прага, 1931), “До історії кодифікації українського права XVIII ст.” (1937), “Український кодекс 1743 року “Права, по которым судится малороссийский народ”. Його історія, джерела та систематичний виклад змісту” (1949). [9, 60].

Важливе значення у творчості А. Яковліва займало вивчення іноземних впливів на українське право. Цій проблемі присвячено монографії: “Впливи старочеського права на українське Литовської доби XV-XVI в.” (Прага, 1929), “Німецьке право на Україні та його вплив на українське право з XVI по XIX століття” (Прага, 1942), а також “Німецьке право в працях українських правників XVIII ст.” (Прага, 1942) [6, 510].

В окрему групу можна виділити праці, в яких А. Яковлів досліджує договірно-правові відносини між Україною і Росією, які були написані в 20-30 роках XX століття: “Договір гетьмана Богдана Хмельницького з Москвою року 1654” (Київ, 1927), “Статті Богдана Хмельницького в редакції 1659 року” (Київ, 1928), “Московські проекти договірних пунктів з гетьманом Іваном Виговським” (Львів, 1933), монографія “Українсько-московські договори в XVII-XVIII віках” (Варшава, 1934) та ряд інших робіт. Цей напрям наукових досліджень сьогодні вважається одним із основних в науковій спадщині А. І. Яковліва.

Історико-правові погляди А. Яковліва стосовно Української держави в XX столітті відображені в працях “До питання про легітимність уряду УНР” (1928), “Основи Конституції У.Н.Р.” (Париж, 1935) та “Історичні традиції української державності” (Париж-Софія, 1937). В монографії “Основи Конституції У.Н.Р.” вчений досліджує особливості форм Української держави у добу української революції 1917-1921 рр.

У Празі А. Яковлів викладав в Українському Вільному Університеті історію українського права, цивільний процес, цивільне право, морське і річкове право, міжнародне право, історію судового устрою та судівництва в Україні, тому ним були підготовлені наукові статті та підручники (навчальні посібники), безпосередньо присвячені проблемам різних галузей права, методиці їх викладання тощо. Свідченням останнього є навчальні посібники “Теорія доказів у цивільному процесі”, “Цивільне право”, “Цивільний процес”, “Торгівельне право”, “Морське право” “Річкове право”, “Історія судового устрою і судівництва в Україні”, “Декларативні судові позиви і присуди без виконавчої сили”, “Українське звичайне процесуальне право”. Слід зазначити, що частина розроблених лекційних курсів вченого мала безпосереднє відношення до української історико-правової тематики.

А. Яковліва цікавило широке коло проблем, в тому числі - деякі важливі питання української історії. До них відносяться такі праці вченого, як “Процес про вбивство С. Петлюри в Парижі” (1927 р.), “З історії шлюбного права на Україні”, “Національні меншості і Ліга Націй” (1931 р.), “До питання про автора “Історії Русів”, (1937 р.), “З діяльності Української Могилянсько-Мазепинської Академії Наук” та багато інших.

З метою ознайомлення з науковою спадщиною А. Яковліва за часів незалежності України почалося перевидання та публікація його праць в повному або скороченому обсязі.

Працю Договору Богдана Хмельницького з Москвою 1654 р. було опубліковано в журналі “Дзвін” (1991. – № 4).

Скорочене видання монографії вченого “Основи Конституції У.Н.Р.”, було

опубліковано в журналах “Розбудова держави” (1992. – № 5) і “Вибори та демократія” (2007. – № 1).

Починаючи з 1993 року “Український історичний журнал” опублікував монографію вченого “Українсько-московські договори в XVII-XVIII віках.

У журналі “Київська старовина” було подано текст статті “Пам’ятник Магдебурзького права в Києві” за першодруком без змін (1994. – № 5).

В матеріалах Республіканської наукової конференції, присвяченої пам’яті українського історика, правознавця, громадського і політичного діяча Андрія Яковліва, яка відбулася в Черкасах в 2002 році було надруковано статтю “Бунт черкасцев и каневцев в 1536 году”.

У 2003 році в Культурологічному збірнику “Черкаський край – земля Богдана і Тараса” перевидано статтю А. Яковліва “Намісники, державці і старости господарського замку Черкаського наприкінці XV і в XVI ст.”.

Однак, велика кількість праць вченого не опублікована.

Вивчення праць А. Яковліва дозволяє зробити висновок, що бібліографію праць вченого складають: монографії, статті і нариси, курси лекцій з різних галузей права. Його праці виходили українською, російською, французькою, німецькою та англійською мовами.

Творчий шлях А. Яковліва можна умовно розділити на два періоди:

1) російський, коли А. Яковлів жив і працював в Російській імперії (1902-1917 рр.). Праці написані в цей період носили здебільшого краєзнавчий характер, але у деяких з них вже стає помітним історико-правовий підхід.

2) емігрантський, коли праці мали переважно історико-правовий зміст.

Наукову спадщину А. Яковліва можна класифікувати за тематикою творів: 1) історичне краєзнавство; 2) уявлення вченого про українське звичаєве право; 3) про вплив іноземного права на українське право; 4) погляди вченого на події пов’язанні з суспільно-політичними подіями в Україні в XVII-XVIII століттях; 5) праці в яких відображені ідеї стосовно розвитку держави і права України в XX столітті; 6) монографії, підручники, курси лекцій з різних галузей права; 7) публікації з різних тем.

Використані джерела:

1. *Верстюк В. Ф., Осташко Т. С.* Діячі Української Центральної Ради. Бібліографічний довідник. – К., 1998. – С. 203-204.
2. *Горак В.* Андрій Яковлів // Історіографічні дослідження в Україні. Визначні постаті української історіографії XIX-XX ст. / НАН України. Інститут історії України / редкол. : Ю. А. Пінчук (гол. ред.) та ін. – К., 2003. - Вип. 12. – С. 283-302.
3. *Кривенко С.* Андрій Яковлів (до 120-річчя з дня народження) // Родовід. – Черкаси, 1992. – № 3. – С. 48.
4. *Крищенко С.* Андрій Яковлів // Яковлівські читання: Матеріали наукової конференції присвяченої пам’яті українського історика правознавця, громадського і політичного діяча А. Яковліва (1872-1955). – Черкаси, 2000. – С. 4-6.
5. *Ластовський В. В.* Андрія Яковліва та його дослідження з історії Черкас // Другі Яковлівські читання: Матеріали Республіканської наукової конференції, присвяченої пам’яті українського історика, правознавця, громадського і політичного діяча Андрія Яковліва. – Черкаси, 2002. – С. 4.
6. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького ; редкол. : Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін. – К. : Довіра: Генеза, 1996. – 942 с.
7. *Петрів М. Й.* Наукові праці українських правників в галузі права в Чехо-Словацькій Республіці в 1921-1940 рр. : Бібліогр. покажчик. – К., 1998. – 62 с.

8. Попенко Я. Діяльність А. Яковлева – українського дипломата, історика, юриста // Історичний журнал. – 2005. – № 3. – С. 64-73.
9. Стецюк Н. Андрій Яковлів (1872-1955) // Вибори та демократія. – 2007. – № 1. – С. 59-63.
10. Ульяновський В. Історик права і громадський діяч // Київська старовина. – 1994. – № 5. – С. 8-11.
11. Усенко І. Б. Яковлів Андрій Іванович // Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Том 3. Історія держави і права України: козацько-гетьманська доба – К.: Видавничий дім “Юридична книга”, 2003. – С. 272-274.

Маньгора Т. В. Библиография трудов Андрея Ивановича Яковлева

Стаття посвячена бібліографії творів известного українського общественного и политического деятеля, ученого-правоведа, историка украинского права Андрея Яковлева. Дана класифікація наукового насліддя ученого за різними критеріями.

Ключевые слова: А. Яковлев, юрист, историк права, библиография, научное наследие.

Man'gora T. V. Bibliography labours of Andrey Yakovliva

This article is dedicated to the bibliography of works of the famous Ukrainian, public and political person, scientists, jurisprudent, historian of Ukrainian legacy. The classification of the scientific heritage is given by different criterias.

Key words: A. Yakovlev, Lawyer, historian of Law, bibliography, scientific heritage.

Огірко Р. С.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

СПІВВІДНОШЕННЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА: ПРОБЛЕМА СВІТОГЛЯДНОГО ОБГРУНТУВАННЯ

У статті обгрунтовується теза про те, що проблема співвідношення держави і права може бути адекватно теоретично і практично розв'язана лише на основі християнського світогляду, який став в історії вирішальним фактором формування інституту прав людини і правової держави.

Ключові слова: християнський світогляд, вищий сенс життя, права людини як засіб богоуподібнення, правова держава.

Тема взаємозв'язку держави і права є наскрізною як для теорії держави і права, так і для окремих галузевих юридичних наук. Перш за все тому, що саме в цьому співвідношенні найяскравіше проявляються, осмислюються і актуалізуються в кожному державно-правовому чині сутність і призначення держави та права стосовно людини і людських спільностей.

Є декілька основоположних емпіричних фактів, які розкривають основи логіки співвідношення держави і права, стверджуючи, по-перше, що право вимагає влади, влади гранично-потужної, сувереної, тобто влади державної. Саме в державі і через державу формулюються у відповідних юридичних формах конкретне позитивне право, яке при певних умовах робить, наприклад, права людини реальними, гарантованими. З християнської точки зору “право проголошує гідність людини, створеної на образ Божий, якій підпорядковані певні блага, як її власні; відночас право є вираженням несамодостатності людини, оскільки ці блага перебувають під загрозою і тому їм потрібен правовий захист” [1]. Саме тому цей захист потрібен, що права людини – це лише певний проект людини, її черговий історичний крок на шляху богоподібності